

سلسلہ دروس خارج

اصول فقہ

استاد بیحد ہمسمن خمینی

موضوع: تاریخ علم اصول

جلسہ:

۴

تاریخ:

۱۹/۷/۱۶

نقش اصحاب رأی در بنیاد علم اصول

بررسی

اصول فقه در

مکاتب «اهل»

«سنت»

نقش اصحاب رأی در بنیاد علم اصول

وجود فاصله بین مرحله ناپختگی روش های نظری در فقه و مرحله تألیف آثار اصولی

اصحاب رأی، آغاز گر تدوین اصول فقه در میانه قرن دوم

اولین افراد اصحاب رأی : ابویوسف + محمد حسن شیبانی (شاگردان ابوحنیفه)

ابویوسف : مباحث قیاس، استحسان و حجیت خبر واحد را مطرح کرده است

شیبانی : تألیف کتابی با عنوان « اصول الفقه »

نقش اصحاب رأی در بنیاد علم اصول

شافعی، شخصیتی موسس در علم اصول

بررسی

اصول فقه در

مکاتب

«اهل سنت»

شافعی، شخصیتی موسس در علم اصول

نخستین تألیف شافعی : « الرسالة »

شهرت کتاب الرسالة به عنوان اولین کتاب مدون در علم اصول

تبیین ادله اربعه (کتاب، سنت، اجماع و عقل) و تاکید بر اختصاص اجماع و عقل به ضرورت

نقش اصحاب رأی در بنیاد علم اصول

شافعی، شخصیتی موسس در علم اصول

معتزله و جریان تدوین اصول فقه

بررسی

اصول فقه در

مکاتب «اهل

سنت»

معتزله و جریان تدوین اصول فقه

متکلمان قدیم معتزله، بحث از دانش فقه را از نظر دور نگذاشته بودند

گرایشی به تألیف کتابی پیرامون اصول فقه نداشتند

اکثر آثارشان، جدلی در رد اصحاب رای و اصحاب حدیث بوده است

نقش اصحاب رأی در بنیاد علم اصول

شافعی، شخصیتی موسس در علم اصول

معتزله و جریان تدوین اصول فقه

فرقه ظاهریه

بررسی

اصول فقه در

مکاتب «اهل

سنت»

فرقه ظاهریه

پیروان داود بن علی ظاهری (م ۲۷۰ ق)

تأکید بر نفی قیاس

نقش اصحاب رأی در بنیاد علم اصول

شافعی، شخصیتی موسس در علم اصول

معتزله و جریان تدوین اصول فقه

فرقه ظاهریه

اصول نویسی حنفیان

بررسی

اصول فقه در

مکاتب «اهل

سنت»

اصول نویسی حنفیان

مذهب حنفیان، ارائه کننده دستگاه فقهی - کلامی

ارائه نظریات معتدل در اصول در قرن چهارم

نقش اصحاب رأی در بنیاد علم اصول

شافعی، شخصیتی موسس در علم اصول

معتزله و جریان تدوین اصول فقه

فرقه ظاهریه

اصول نویسی حنفیان

فراگیر شدن اصول فقه در میان مذاهب

بررسی

اصول فقه در

مکاتب «اهل

سنت»

فراگیر شدن اصول فقه در میان مذاهب

اوج بررسی اصولی در سده چهارم و پنجم

همانند کتاب مفاتیح العلوم خوارزمی

کتاب «المصطفی» نوشته «غزالی»، نقطه عطفی در تألیفات اصولی

نقش اصحاب رأی در بنیاد علم اصول

شافعی، شخصیتی موسس در علم اصول

معتزله و جریان تدوین اصول فقه

فرقه ظاهریه

اصول نویسی حنفیان

فراگیر شدن اصول فقه در میان مذاهب

آثار اصولی در هزاره اخیر

بررسی

اصول فقه در

مکاتب «اهل

سنت»

آثار اصولی در هزاره اخیر

تحول نسبتاً محدود در آثار اصولی بعد از قرن ۴ و ۵

کتاب «المحصل» فخر رازی، اثری مهم در قرن ۶

دو تألیف مهم در قرن ۷:
«الاحکام لاصول الأحکام» سیف الدین آملی (شافعی)
«مختصر المنتهی» ابن حاجب (مالکی)

کتاب «المواقف لاصول الشریعة» ابو اسحاق شاطبی که قائل به مفتوح بودن باب اجتهاد بود.

جایگاه ممتاز حلقه هشام بن حکم و یاران او

اولین آثار، پیرامون «اختلاف حدیث»

مباحث الفاظ، از قدیمی ترین مباحث

«تفسیر نعمانی»، قدیمی ترین کتاب پیرامون مباحث الفاظ

نکاتی

پیرامون

نخستین آثار

اصولی شیعه

مراحل چهارگانه

مرحله اول :
ما قبل تالیف

مرحله دوم :
تألیف علم
اصول

مرحله سوم :
مرحله
شکوفایی

مرحله چهارم :
مرحله بلوغ

مرحله اول : ما قبل تالیف

۱. هشام بن حکم

• «الالفاظ و مباحثها»

۲. یونس بن عبد الرحمن

• «اختلاف الحدیث و مسائله»

۳. ابوسهل نوبختی

• «الخصوص و العموم»

۴. حسن بن موسی نوبختی

• «خبر الواحد و العمل به»

مرحله دوم : تأليف علم اصول

• «التمسك بحبل آل رسول عليهم السلام»

١. ابن عقيل عماني

• «تهذيب الشيعة»

٢. ابن جنيد اسكافي

• «بيان الدين في الاصول»

٣. ابو منصور صرام
نیشابوری

• «مسائل الحديثين المختلفين»

٤. ابن داود
(شيخ القميين)

مرحله دوم : تأليف علم اصول

• «التذكرة باصول الفقه»

٥. شيخ مفيد

• «الذريعة الى اصول الشريعة»

٦. سيد مرتضى

مرحله سوم : مرحله شکوفایی علم

۱. شیخ طوسی

• «عدة الاصول»

شیخ طوسی

پلی میان اصول متکلمان و باور اهل حدیث

ایجاد تحول در حجیت خبر واحد

صدید الدین حمصی، فقیهان بعد از طوسی را مقلدان او میداند

مرحله سوم : مرحله شکوفایی علم

• «التقريب في اصول الفقه»

۲. سلار بن عبدالعزيز
الديلمي

۳. قاضي ابن براج

مرحله سوم : مرحله شکوفایی علم

۴. ابن زهره حلبی

• «غنیة النزوع الی علمی الاصول و الفروع»

ابن زهره حلبی

تنها اثر باقی مانده از زمان شیخ طوسی تا اصول نویسان حله

مستندی مهم برای تاریخ مطالعه اصول شیعه

نزدیکی به سید مرتضی در محتوای مطالب و موضع گیری ها

مرحله سوم : مرحله شکوفایی علم

۵. ابن ادریس حلی

ابن ادریس حلی

نخستین منبع امامی که از « ادله اربعه » سخن گفته است
و عقل را به عنوان چهارمین منبع برشمرده است

مراد او از عقل، اصول عقلی بوده است.

مرحله سوم : مرحله شکوفایی علم

• « المصادر فی اصول الفقه »

۶. سدید الدین حمصی

مرحله سوم : مرحله شکوفایی علم

۷. نجم الدین حلی

• « معارج الاصول »

نجم الدین حلی

آغاز گر حرکتی تحول آفرین در محافل امامی حلّه

بهره گیری از تحقیقات غزالی و سایر اصول نویسان اهل سنت با حفظ مواضع اصیل
مکتب امامیه

ادله فقهی را پنج عدد می دانسته است : کتاب ، سنت ، اجماع ، عقل ، استصحاب

مرحله سوم : مرحله شکوفایی علم

۸. حسن بن یوسف علی بن
مطهر (علامه)

• « تهذیب الوصول الی علم الاصول ؛ مبادی
الوصول الی علم الاصول ؛ نهیة الاصول »

حسن بن یوسف علی بن مطهر (علامه)

دارای مهمترین تحقیقات اصول بعد از محقق حلی

قرن ۸ و ۹ و قسمتی از قرن ۱۰ ، مباحث اصول پیرامون تألیفات علامه بوده است

مرحله سوم : مرحله شكوفايي علم

۹. مجد الدين ابوالقوارس

۱۰. علاء الدين حلبى

• منية اللبيب فى شرح التهذيب

۱۱. عميد الدين اعرجى

• « النقول فى تهذيب الاصول »

۱۲. سيد ضياء الدين اعرجى

مرحله سوم : مرحله شكوفايى علم

• « غاية السؤل فى شرح تهذيب الاصول »

۱۳. فخر المحققين

• الفوائد المدنية

۱۴. جمال الدين استرآبادى

• « الدروس » ؛ « القواعد و الفوائد »

۱۵. شهيد اول

• « تمهيد القواعد »

۱۶. شهيد ثانى

مرحله سوم : مرحله شکوفایی علم

۱۷. علامه بهایی

• « زبدة الاصول »

۱۸. جمال الدین حسن بن
زین الدین

• « معالم الدین »

۱۹. فاضل تونی

• « الوافیة »

۲۰. حسین بن رفیع الدین
محمد الحسینی (سلطان
العلماء)

• « حاشیه ای معروف بر معالم »

مرحله سوم : مرحله شکوفایی علم

• « مشارق الشموس فی شرح الدروس »

۲۱. حسین خوانساری

• « شرح المطالع »

۲۲. محمد شیروانی

دوره فترت

تفکری در حله با هدف مقابله با مکتب اصولی،
توسط گروهی از علمای شیعه شکل گرفت

نفی شیوه های اصولی و منحصر دانستن ماخذ احکام در نصوص
ائمہ (ع)

نفی تقلید و اجتهاد

خصوصیات
مکتب اخباری

تاریخچه اخباری گری (۱) :

از سال ۵۶۰ و با تألیف کتاب « النقض » اندیشه اخباری گری جایگاه خاصی پیدا کرد

در قرن ۶ در آثار رضی بن طاووس دیده میشود

در قرن ۱۲ محمد امین استرآبادی، رواج دهنده این تفکر بوده است.

استر آبادی ابتدا از مجتهدان بود ولی به توصیه استادش (میرزا محمد استرآبادی) اخباری شد

استر آبادی : نخستین شخص در تدوین اندیشه های اخباری گری

تاریخچه اخباری گری (۲) :

نظر استرآبادی در کتاب الفوائد المدنیة : شیوه های اصولی، اقتباسی از اصول اهل سنت

استر آبادی ، ظواهر کتاب خدا را از حجیت به دور می دانسته است

کربلا ؛ مرکز اندیشه های اخباری گری

در قرن ۱۲ ، وحید بهبهانی به مبارزه با اندیشه اخباری گری پرداخت

بهبهانی با یوسف بحرانی (صاحب حدائق الناضرة) به مناظره پرداخت

بهبهانی ، ابتداء نزدیک به اندیشه اخباری گری بود و سپس روش اجتهاد را پسندید

کاربرد اصطلاح اخباری؛ اولین بار در قرن ۶ ، در کتاب ملل و نحل
شهرستانی

رواج اطلاق اخباری گری، در قرن ۱۱ و با ظهور استرآبادی با صفت
«اخباری صلب»

عبدالله بن صالح بن جمعه سماهیجی بحرانی ؛ طرفدار متعصب
اخباری گری

میرزا محمد اخباری ، از دیگر طرفداران تند اخباری

نکاتی

پیرامون

اخباری گری

مرحله چهارم : مرحله بلوغ

۱. محقق بهبهانی

• « الرسائل الاصولية »

۲. سيد مهدی بحر العلوم

• « القواعد الاصولية »

۳. جعفر کاشف الغطاء

• « غاية المأمول في علم الاصول »

۴. ميرزای قمی

• « قوانين الاصول »

مرحله چهارم : مرحله بلوغ

۵. شيخ اسدالله بن اسماعيل
الذرفولى

• « كشف القناع »

۶. سيد على صاحب الرياض

• « رسالة فى اجتماع الامر و النهى »

۷. محمد تقى اصفهانى

• هداية المسترشدين »

۸. محمد حسين اصفهانى

• « الفصول الغروية »

۹. سيد محمد مجاهد

• « مفاتيح الاصول »

مرحله چهارم : مرحله بلوغ

• « رسالة في الاجماع و الاستصحاب »

۱۰. سيد على طباطبائي

۱۱. شريف العلماء

• « شرح تجريد الاصول »

۱۲. محمد مهدي نراقي

• « ضوابط الاصول »

۱۳. سيد ابراهيم بن محمد
باقر موسوي قزويني

مرحله چہارم : مرحلہ بلوغ

• «الاشارات فى الاصول»

۱۴. محمد ابراهيم بن محمد
حسن الكاخى

• «الجواهر»

۱۵. محمد حسن صاحب
الجواهر

• «المحصول فى علم الاصول»

۱۶. سيد محسن الاعرجى

• «فرائد الاصول»

۱۷. شيخ انصارى

مرحله چهارم : مرحله بلوغ

• «تقریرات المیرزا الشیرازی»

۱۸. میرزا حسن شیرازی

• «مطرح الانظار»

۱۹. میرزا ابولقاسم کلانتری

• «بدائع الاصول»

۲۰. میرزا حبیب الله رشتی

• «بحر الفوائد»

۲۱. محمد حسن آشتیانی

مرحله چهارم : مرحله بلوغ

۲۲. محمد کاظم خراسانی

• « کفایة الاصول »

۲۳. میرزا حسین نائینی

• « فواید الاصول »

۲۴. شیخ عبد الکریم حائری

• « درر الفوائد »

۲۵. ضیاء الدین عراقی

• « بدائع الافکار » ؛ « مقالات الاصول »

مرحله چهارم : مرحله بلوغ

۲۶. شیخ محمد حسین
اصفہانی

• « نهاية الدراية »

۲۷. سید حسین بروجردی

• « نهاية الاصول » ؛ « لمحات الاصول »

۲۸. محسن حکیم

• « حقائق الاصول »

۲۹. سید حسن موسوی

• « منتهی الاصول »

بجنوردی

مرحله چهارم : مرحله بلوغ

۳۰. شهيد صدر

• « مباحث الاصول

۳۱. امام خميني

• « الرسائل ؛ مناهج الوصول ؛ انوار الهداية ؛
بدايع الدرر في نفي قاعدة الضرر ؛ الاستصحاب
؛ التعادل و التراجيح ؛ الاجتهاد و التقليد ؛
الرسائل العشرة ؛ تهذيب الاصول ؛ تنقيح
الاصول ؛ معتمد الاصول ؛ جواهر الاصول ؛
المحاضرات»

۳۲. سيد ابولقاسم خويي

• « مصباح الاصول»